

Jordbruksareal rett utenfor tettsted. Her fra Fredrikstad i Østfold. Foto: Oskar Puschmann/©NIBIO

Jordbruksareal rundt norske tettsteder

Per 1. januar 2016 bodde 81 % av Norges befolkning i et tettsted, og mange av tettstedene vokser. Veksten er størst i de største byene, som Oslo, Bergen, Stavanger/Sandnes, Trondheim og Drammen. Denne veksten går på bekostning av ulike arealtyper, deriblant jordbruksareal, og det er ikke noe som tyder på at denne utviklingen vil snu. Analysene som presenteres her viser at en betydelig andel av jordbruksarealene i Norge ligger helt i nærheten av tettstedene.

Tall fra SSB viser at landets tettsteder per 1. januar 2016 dekker et areal på 2 173 km². Dette utgjør 0,7 prosent av fastlands Norge. Siden 2013 har tettstedene vokst med 45 km², eller 2,1 prosent i areal, og antallet mennesker har økt med nesten 180 000. Totalt bor om lag 4,2 millioner mennesker i et tettsted. Trenden er at en stadig større andel av Norges befolkning bor i et tettsted.

Siden 2013 har imidlertid veksten i tettstedsarealet blitt redusert, og fortettingen økt. Per 1. januar 2013 hadde tettstedene 1 904 bosatte per km², mens tilsvarende tall fra 1. januar 2016 var 1 947. Det vil si en økning med 43 personer per km².

Til tross for den økende fortettingen er det rimelig å anta at tettstedene vil fortsette å vokse i areal. Dette

skyldes dels at mulighetene for videre fortetting etter hvert er begrenset, dels at arealene i kantsonen av byen ofte vil være attraktive bo-områder, noe som gir et høyt byggepress. Men en videre tettstedsvekst vil gå på bekostning av andre typer arealbruk som blant annet skog, åpen fastmark og jordbruk.

Jordbruksareal er en begrenset ressurs i Norge, og utgjør kun tre prosent av landets areal. Den beste jorda er allerede dyrket opp. Norge har dessuten relativt lite dyrkbar jord i reserve, spesielt i klimasoner hvor det er mulig å dyrke matkorn. Dannelsen av matjord tar tusenvis av år, og ressursen kan dermed anses som ikke fornybar. Når matjorda bygges ned, er ressursen varig vekkt.

Denne POP-en tar for seg hvilke arealtyper som finnes i en randsone på 100 meter utenfor tettstedene, areal som kan antas å være spesielt utsatt når tettstedene skal vokse. POP-en tar spesielt for seg jordbruksareal.

AREALTYPE

Inndeling etter arelets tilstand med henblikk på jord- og skogproduksjon. Vanlig arealtype å kartlegge er: fulldyrka jord, overflatedyrka jord, innmarksbeite, skog, myr, åpen fastmark, ferskvann, hav, bre (snø/is), bebyggd og samferdsel. I tillegg er det ofte noe areal som ikke er kartlagt.

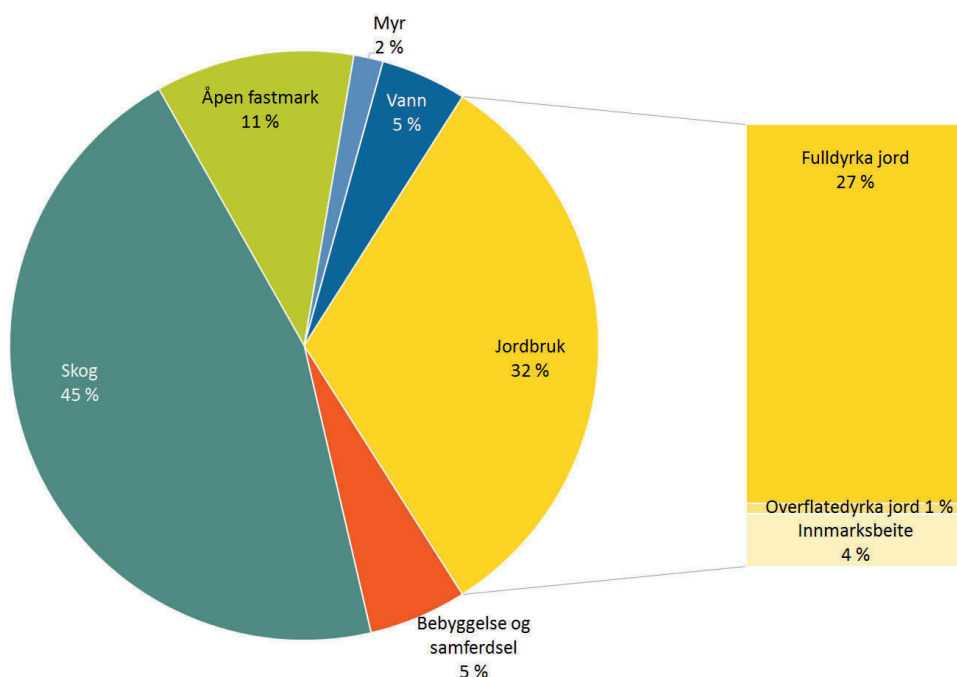
ANALYSEN AV RANDSONENE RUNDT TETTSTEDENE

For å finne ut mer om hvilke arealtyper som ligger i umiddelbar nærhet rundt tettstedene, ble en 100 meters randsone utenfor tettstedsavgrønsingene analysert ved bruk av datasettene AR5 (Arealressurskart i målestokk 1: 5 000) og Norges tettsteder fra 2016 (definert av SSB) (Figur 1).

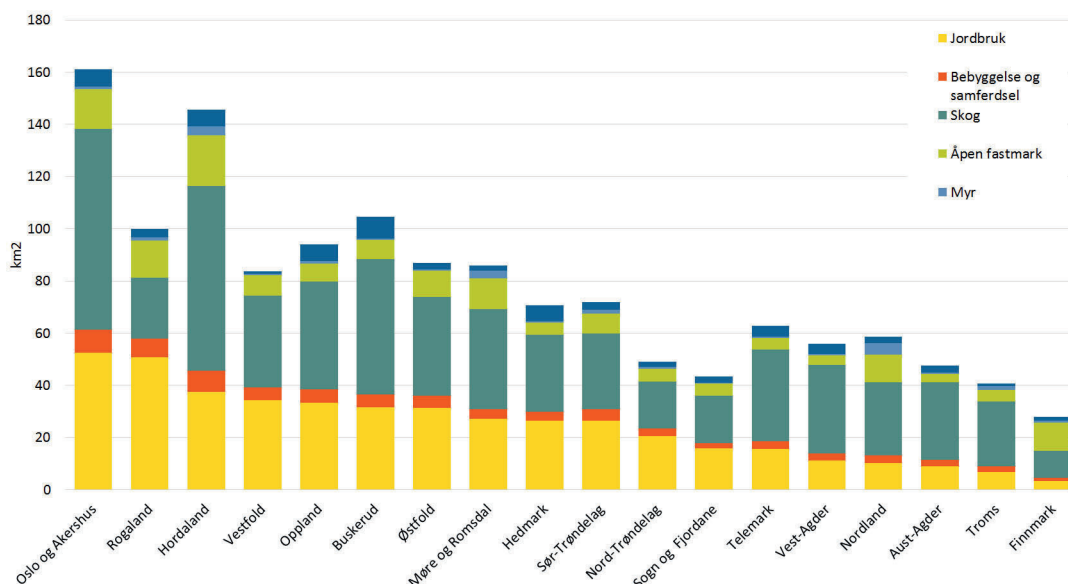

Figur 1. Utsnitt av 100 meters randsone rundt Trondheim. Flybilde: ©Norge i bilder

AR5 er et detaljert kart som ajourholdes av kommunene og NIBIO. Kartet dekker områder under skoggrensen og gir informasjon om arealressurser. Bebyggd areal og jordbruksareal er spesielt prioritert.

Figur 2. Prosentfordeling av arealressursene i 100 meters beltet rundt tettstedene (hele landet).

Figur 3. Arealfordeling av ulike arealtyper (km²) i 100 meters randsone utenfor tettstedene i Norge.

«Norges tettsteder» produseres årlig av SSB og ble brukt som tettstedsavgrensing. Datasettet består av hussamlinger der det er registrert minst 200 bosatte personer og avstanden mellom husene normalt ikke overstiger 50 meter.

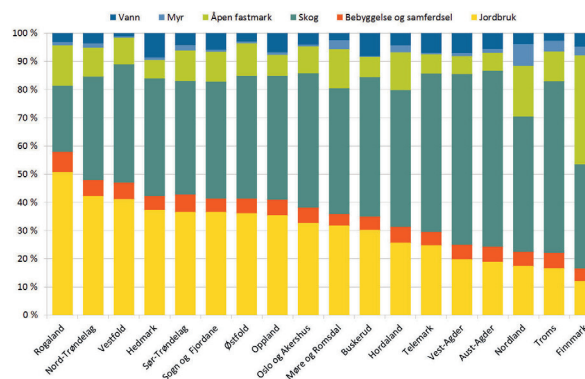
STORE JORDBRUKSRESSURSER I RANDSONEN TIL TETTSTEDENE

Randsone på 100 meter rundt alle tettstedene i Norge, dekker et areal på 1 390 km². Skog er den dominerende arealtypen med 45 prosent (632 km²) (Figur 2). Jordbruk dekker 32 prosent (444 km²). Det vil si at andelen jordbruksareal innenfor randsone er rundt 10 ganger høyere enn i landet for øvrig. Totalt ligger 4,6 prosent av alt jordbruksareal i Norge innenfor denne sone. En videre inndeling av jordbruksarealene viser at det meste er fulldyrka jord, som også utgjør den viktigste dyrkningsressursen.

Bebyggelse og samferdsel utgjør en relativ liten andel, med 5 prosent, mens de resterende 18 prosent er åpen fastmark, myr og vann.

Oslo/Akershus og Rogaland er fylkene med mest jordbruksareal i randsone, med henholdsvis 53 km² og 52 km² (Figur 3). Samtidig er det størst vekst i de store tettstedene, som blant annet Oslo og Stavanger/Sandnes, noe som kan føre til ekstra press på nettopp disse jordbruksarealene.

Rogaland har også den største tettheten av jordbruksareal innenfor 100 meters beltet, med om lag 50 prosent av arealet (Figur 4). I Nord-Trøndelag og Vestfold utgjør jordbruksarealet drøye 40 prosent av dette beltet.

Figur 4. Prosentandel av ulike arealtyper i 100 meters randsone utenfor tettstedene i Norge.

Hvis jordbruksarealet innenfor 100 meters beltet deles videre inn i fulldyrka og overflatedyrka jord, samt innmarksbeite, viser det seg at det meste av arealet er fulldyrka jord (89 prosent). To fylker skiller seg ut,

FULLDYRKA JORD

Jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløye- dybde, og kan benyttes til åkervekster eller til eng, og som kan fornyes ved pløying.

OVERFLATEDYRKA JORD

Jordbruksareal som for det meste er rydda og jevna i overflata, slik at maskinell høsting er mulig.

INNMARKSBEITE

Jordbruksareal som kan benyttes som beite, men som ikke kan høstes maskinelt.

Rogaland og Hordaland, hvor det finnes mer innmarksbeite enn i de andre fylkene. Hordaland har også mer overflatedyrka jord enn de andre fylkene.

TETTSTEDSVEKST MÅ PLANLEGGES

Det er viktig å ta vare på jordbruksarealene i Norge for å sikre matproduksjonen, både i dag og for kommende generasjoner. Analysene som er presentert her har vist at en betydelig andel av jordbruksarealene i Norge ligger helt i nærheten av tettstedene. Totalt ligger 444 km² innenfor en 100 meters randsone rundt tettstedene, det meste av dette arealet er fulldyrka jord.

Andelen av jordbruksareal er ti ganger høyere rundt tettstedene, enn i landet for øvrig. Samtidig er mange av disse arealene utsatt for et svært høyt utbyggingsspress. Det betyr at skal vi sikre det jordvernet Jordlova pålegger oss, og som blant annet er beskrevet gjennom Regjeringens Jordvernstrategi, må arealplanleggingen ta denne utfordringen på alvor. Arealplanleggingen må være langsiktig. Tettsteder kan ikke få fortsette å bre seg utover. Risikoen om dette ikke settes på agendaen er en bitvis nedbygging av en stor andel av vårt beste og mest produktive jordbruksareal.

Tettstedet Vikevåg i Rennesøy, Rogaland har bredt seg ut over på jordbruksareal. Øverst 2000, nederst 2014. Foto: Oskar Puschmann/©NIBIO

FORFATTER:

Linda Aune-Lundberg

Avd. Landskapsovervåkning NIBIO

Holtvegen 66, 9016 Tromsø, linda.aune-lundberg@nibio.no